

Nyelv és álom Balázs Géza: *Az álom nyelve. Álomesemény, álomemlék, álomelbeszélés, álomértelmezés*, Inter/IKU, Budapest, 2017.

Balázs Géza mindig keresi a nyelvtudomány újabb és újabb kapcsolódási pontjait. Egyik legfrissebb kötetében, *Az álom nyelve* címűben az álmok nyelvi szerződésével foglalkozik. A nyitó mondat a következő: „Az álomról önálló nyelvészeti munka még nem jelent meg.” Holott az álom sokszor jelenik meg mint „nyelvi” probléma. Részben azért, mert a vizuális élményt verbalizáljuk, nyelvi formába „átfordítjuk”, elmeséljük, részben azért, mert nyelvi jelenségek kapcsolódnak hozzá. Az újdonságnak számító témakör taglalása során meggyőződhetünk arról, hogy álmunk több tudományág vizsgálatának a tárgya, Balázs Géza munkája azonban alapvetően antropológiai nyelvészeti megközelítésű. Elsősorban azt vizsgálja, hogy az emberek miként gondolkodnak, vélekednek, hogyan beszélnek az álomról, és ezek mit jelentenek az egyén és a közösség számára. Ugyanakkor ez a megközelítés leginkább nyelvészeti érintettségű területeket foglal magában: jelentéstant, szókészlettant, stilisztikát, retorikát, kommunikációelméletet és szemiotikát.

A kötet két nagy részből áll, az első egység az *Elméletek, gondolatok, kutatások* címet viseli, a második álmnaplókat, álmjegyzeteket tartalmaz.

Az első fejezet az álmkutatás eddigi eredményeibe vezet be, és itt kiderül az is, hogy valamennyi mitológiában, folklórban, hiedelemrendszerben, vallásban szerepet kap az álom. Nagyon érdekes az e tárgyú irodalmi szemelvények bemutatása (pl. Szabó Lőrinc: *Dsuang-Dszi álma*), de elolvashatjuk Freud álmkutatásának a tömör összefoglalását is. (Természetesen Freud a későbbiekben is hivatkozási alapul szolgál Jung mellett.) Az irányítható álom jelensége a néphitben is megfigyelhető, például a Gömör megyei hiedelem azt tartotta, hogy aki két krajcár ára sáfrányt megtört és citromlével elvegyítette, és az abba mártott ruhát szívére tette, az a titkos szeretőjével álmodik majd.

A második fejezet címe: *Mi az álom?* Ebben az egységben az álom meghatározása után hét csoportba sorolva az álmfunkciók bemutatása és jellemzése következik. Az álom gondolatok, képek, érzések,

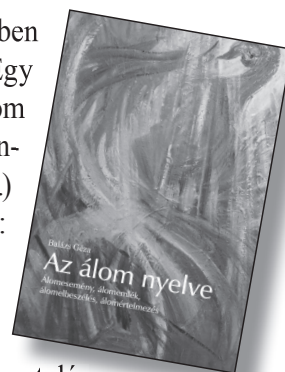
hangok összessége, ami alvás közben az agyi működés eredménye. (Egy másik meghatározás szerint az álom az agy harmadik állapota az ébrenlét és az álom nélküli alvás után.) A funkciók közül kettőt említenek: Jung pszichoanalitikus magyarázata szerint az álom valami „velünk születtség” hordozója, az emberiség ősi tapasztalata. Humán etológiai megközelítésben az álom örökent funkcionál, amely időnként felületessé teszi az alvást, hogy lehetővé tegye a túlélést az ellenséges környezetben.

Az Álom és a nyelv egységben mindenekelőtt az alcímbe megadott fogalmak értelmezését olvashatjuk. Az álomesemény minden, az alvás/álom során történő, emlékezetünkben felidézhető esemény; az álomemlék az álom felidézése; az álomelbeszélés az álom elmesélése és leírása (álmnapló); az álmotívum pedig az álomban jelentkező jól körülírható jelenség (kép). Az álmkutatás antropológiai nyelvészeti tárgykörei többek között az alábbiak: „Hogyan érzékeljük az álomemléket?” „Mindennapi tapasztalat, hogy az álminkat gyorsan elfelejtjük, de vannak maradandók is.” A „Mit álmodunk?” kérdésre pedig a következő választ kapjuk: „Az álmok tematikája szerteágazó, álmotípusok különíthetők el (zuhanás; kiesnek a fogak; meztelenek vagyunk nyilvános helyen; az álmodó be van zárva egy pincébe, börtönbe; kétségbeejtő álmok: az álmodó lekési a vonatot, eltéved stb.)” Ebben a részben olvashatjuk Jankovics Marcell tematikus álmkatalógusát. Mindezt az olvasó azonosíthatja saját álmaival.

Valóban érdekes ág az álmjelentéstan, az álmok értelmezése, azaz az álom szemiotikája is, amely szintén külön fejezetben kapott helyet. Természetesen megemlíttetik Krúdy Gyula *Álmoskönyve* is e helyütt.

Az elméleti alapozó, bevezető fejezetek után a nyelvészethez közelebb állóak következnek. Az álom frazeológiáját a teljesség igényével mutatja be a szerző, elsősorban Bárdos Vilmos szólásgyűjteményéből sorakoztatja fel a szólásokat, közmondásokat, értelmezésükkel, kategorizálásukkal együtt. (Például: „Aranyhegyről álmodik = a valóságtól távol lévő tervek, remények foglalkoztatják [álmlogika, éberálom].”)

A retorika és a stilisztika által kidolgozott főbb gondolatalakzatok (hozzáadás, csökkentés, helyettesítés, átalakítás) mind fölfedezhetők az álomban is.

Jung is utal az álomalakzatok és a gondolkodási alakzatok kapcsolatára. Így az ismétlődés az álmainkban is megragadható, hiszen vannak visszatérő álmaink. Nagyon gyakran előfordul a sűrítés, a kihagyás, a rövidítés és ebből fakadóan az illogikus szerkezet. A helyettesítés az álom jelképes mivoltában tükröződik, ugyanakkor további konkrétabb elemekre is bukkanhatunk, ilyenekre: halandzsabeszéd, kicsinyítés, nagyítás. A nyelvnek tehát vannak alapvető, elemi formákra visszamenő, szabályszerű eljárásai, és ez bizonyíték arra, hogy „nyelv előtti”, filogenetikus örökséggel állunk szemben, amely szintén a velünk születettség része.

A hatodik fejezetben, az álmok szemiotikai vizsgálatában az érzékelésről és az álomról, az álmok színéről olvashatunk. Nagyon tanulságosak a vak fiatalok álomelbeszélései. A szerző meglátása szerint az álmok „valós” színéről nincsenek információink, a felidézés lehet szürke, fekete-fehér és színes.

Az álmokat hálózatkutató szempontból is lehet vizsgálni, mindenekelőtt az időszerkezetüket. Periodikus ciklusaik vannak, amelyek kimutatható szabályok szerint működnek. Ugyanígy elemezhető az álomszerveződés, ennek vizsgálatai szerint az álomesemények gyakorisága 0,9–9 álomesemény/éjszaka. A könyv olvasása során nagyon érdekes adatok derülnek ki: egy átlagosnak mondható 70 éves időtartamba 23 évnyi alvás, ezen belül kb. 6 évnnyi, 2000 napra rúgó álmodás fér bele.

Az utolsó fejezet a *Velünk élő álomvilágok* címet viseli, és a jelenkori álommotívumokkal kapcsolatban közöl adatokat. György Henrietta három (romániai) Szatmár környéki faluban (Leled, Hadad, Hadagyörtelek) végzett gyűjtést, és azt vizsgálta, hogy az emberek az álomemlékeikhez mi alapján rendelnek jelentéseket. Megfigyelhető volt, hogy az álmokra a legérzékenyebbek az idősebb asszonyok, a legkevésbé a fiatal férfiak. A könyvben a motívumok mellett (mint az *Álmoskönyvben*) olvashatók a jelentések. Például: sáros víz = betegség; tiszta víz = öröm, szerencse; repülés = hosszú élet; kutyavonítás = halál; kiterített kender = halál; kosz lemosása = gyógyulás. Külön táblázatban olvashatjuk rendsze-

reze a negatív, baljós előjelű álmképeket, valamint a pozitív előjelűeket. A gyűjtésben részt vevő válaszadók segítő szándékú sugallatnak tartják az álmokat, amelyek az életben való könnyebb boldogulást szolgálják.

Az álom – ahogy a szerző a záró gondolataiban megfogalmazza – nem pusztán „agyi játék”, hanem szerepe van az információfeldolgozásban, a kreativitásban, az éntudat és a személyiség folyamatos újralakításában.

Az elméleti rész után a könyv második felét a *Függelék* teszi ki, amely több mint 30 oldalon ötszáz budapesti egyetemi hallgató álomleírásából közöl részleteket, szám szerint 102-t, valamint szombathelyi és egri hallgatókét. Ezek a kulcsszavak alapján címet is kapnak. Például: *menekülés a darázs elől...*: „nekem visszatérő álmom, hogy darazsak és/vagy méhek elől menekülök... nagyon félek a darazsaktól/méhektől. A darazsas álom vége, hogy mielőtt utolérne a darázs és megcsípne, felébredek. Mivel életemben csak egyszer csípett meg darázs, amikor kisgyerek voltam, erre nem emlékszem, ezért ébredek fel. Ugyanaz a mechanizmus, mint a zuhanásos álomnál: mielőtt földet ér az ember, felébred.” (P. Réka)

Külön érdekesség, és a hitelességet szolgáló tény, hogy a kötet végén magának a szerzőnek az álomleírásaiból kaphatunk válogatást. Ki kell emelni azokat, amelyekben új szót alkot a szerző. Például: „Álomban alkotott szó: lakhatási láncfűrész, népalulina. Józsi bácsit megállította az önkielégítő halál.” Az álomban megjelenő nyelvről (beszédéről) egészen különös feljegyzéseket is olvashatunk: „Álmodom, hogy valaki beszélt, szövege látszik (írás?), meghalt, és azt vizsgáljuk, hogy melyik szónál halt meg.” (*Igazságügyi nyelvészeti munkát végzek, 2013. március 1.*)

A kötetet Moritz Livia festőművész sejtelmes, álomszerű és álomszép festményei illusztrálják tökéletes összhangban a leírtakkal.

Balázs Géza álom és nyelv kapcsolatáról szóló könyve novum. Olyan, mint a mindennapi pszichológia mindenkinek. Az álom és a nyelv világáról szól mindenkinek.

Minya Károly